

KULTURLED GYLJERYD

En historisk vandring i Mullsjö - 6 km

www.skaraborgsleder.se

Rev 1 augusti, 2020

Välkommen på en intressant kulturvandring på Gyljerydsmon i Mullsjö. På vandringen passerar du flera viktiga platser i ortens tidiga historia. Fokus för vandringen ligger på kultur, men du kommer även att uppleva mäktiga spår från den senaste istiden och samtidigt få en fin naturupplevelse i ett mycket vackert och omväxlande landskap. Leden tar drygt en timme att gå i normalt promenadtempo, men fungerar även bra som en lugnare halvdagstur.

LEDEN

Den 6 km långa leden går över det lättvandrade platålandskapet kring Gyljerydsmon. Den djupa ravinen längs Mullsjöbäcken har en jämn och behaglig lutning och i övrigt finns enbart ett par kortare stigningar. Leden följer bra stigar eller enklare skogsvägar och markeras av helgula runda markeringar. Se bild till höger. Bekväma skor rekommenderas.

Ledens startpunkt är informationstavlan vid Granstugan. Där, liksom något längre fram vid kyrkan finns parkering. Om du istället föredrar att gå eller cykla från centrum följer du först Järnvägsgränd västerut från järnvägsstationen. Vid rondellen framför Ingo/Frendo viker du snett åt höger mot nordväst och följer Falköpingsvägen, skyltat mot Falköping. Efter ca 400 m svänger du åt vänster (västerut) och följer Nykyrkevägen fram till Granstugan. Sträckan är 1,6 km och består till större delen av en gång- och cykelväg.

ISTIDENS SPÅR

Landskapet kring Mullsjö bär många imponerande spår efter den senaste istiden. Den ca 1,5-2 km tjocka ismassan bröt loss sten från berggrunden och malde ned den till grus och sand som sedan blev byggmaterial för det nya landskapet. Det landskap vi ser idag formades i stort i kanten av glaciären där väldiga mängder vatten och sediment spolades ut. Det skedde för ca 13.000 år sedan. Ett karaktäristiskt drag för trakten kring Gyljeryd är att det inte finns någon stenig morän. Landskapet är mjukt böljande och lätt att vandra i, även utanför lederna.

Gyljerydsmon är en platå som består av mycket stora sk glacialfluviala sedimentavlagringar. Här finns även spår av deltan och isälvsrännor som skär djupare ned i platån som t ex ravinen vid Mullsjöbäcken. Trollsjön är ett bra exempel på en dödisgrop. En sådan skapas när ett enormt isblock bryter sig loss från en glaciär och sedan får smälta ned likt en isolerad ö.

NATUREN

Längs Mullsjöbäcken växer klippal blandat med björk och granpartier. Ravinen ger en skyddad miljö och hög luftfuktighet. Här fanns tidigare ett naturligt bestånd med öring. Projektet "Låt öringen leka" syftar till att skapa en så ren vattenmiljö att man kan locka tillbaks öringen.

Den tre mil långa sjön Stråken är ett populärt kanot- och fiskevatten.

På Gyljerydsmon dominerar tallskog med inslag av gran. En ovanligt stor areal med ca 300 år gammal tallskog bidrar till en intressant flora och fauna. Den mycket vackra Trollsjön ligger som ett smycke mitt på mon. Sjön omges av en blandskog med tall och ståtliga granar och är genom sitt skyddade läge ett populärt besöksmål oavsett årstid.

MULLSJÖ HISTORIA - EN ORT BLIR TILL

Kulturled Gyljeryd skapades genom ett skolprojekt av klass 6D på Gunnarsboskolan 1983/84 med syftet att lyfta fram bygdens kulturarv. Hur uppstod egentligen Mullsjö? Platsen nämns i ett tingsprotokoll år 1481, men man avser sjön som då stavades Mulsjö. Lokalt sa man tidigare även Sjörydssjön efter den gård som låg i på nordvästra sidan av sjön. Sjöryd, liksom bl a Bosebygd, Havstenschult, Gunnarsbo och Liabäck är gårdsnamn kända från 1400- och 1500-talet. Numera återfinns flera av dessa namn som delar i Mullsjö tätort.

Vandra längs Mullsjöbäcken / fiskdammarna (LG)

Ryfors Bruk sydväst om Mullsjö, blev en viktig ekonomisk drivkraft för trakten från mitten av 1700-talet. Fram till 1860-talet var Sandhem traktens centrum, men i samband med att Södra stambanan mellan Falköping och Malmö byggdes började ett samhälle ta form vid dagens Mullsjö. Ångloken behövde en lämplig plats att fylla på vatten och man placerade en järnvägsstation vid Mullsjöns norra strand. Stationen fick namnet Mullsjö. Det var en stor dag för bygden när Karl XV år 1863 invigde järnvägen från stinsbostadens trappa.

I slutet av 1930-talet inleddes en ny epok i bygdens historia. Orten ansågs ha en mycket hälsosam luft och en rekreationsort för bl a vintersport började växa fram. Vintertid gick det extratåg med turister från Göteborg till Mullsjö. Därav snöflingan som finns i kommunens logotyp. År 1952 skapades Mullsjö storkommun av fyra socknar. Dagens Mullsjö är ett trivsamt villasamhälle och en mycket attraktiv rekreationsort.

VI REKOMMENDERAR ÄVEN

- Blå Spåret, 6 km
- Eriksgatuleden, 7 km (14 km retur)
- Ryforsleden, 7 km
- Knipesjöleden, 9 km
- Stråkenleden, 10 km
- Röda Spåret, 9 km
- Mullsjö Runt, 22 km
- Södra Vätterleden, Hotel Mullsjö-Bottnaryd, 28 km
- Västra Vätterleden, Fagerhult-Hotel Mullsjö, 31 km

VIKTIGA TELEFONNUMMER

- Mullsjö kommun, tel 0392-140 00
- Nummerupplysningen, tel 118 118
- Nödsituation, tel 112
- Vårdcentral, tel 010-242 47 00

LEDBESKRIVNING

1. Leden startar vid **Granstugan**. Stugan byggdes någon gång i början av 1700-talet. Den finns omnämnd i husförhörlängden år 1759 då Lissen och hennes tre döttrar bodde där. Torpet låg på Sjöryds ägor, men i slutet av 1700-talet fick Anna-Maria Svanberg torpet på livstid av baron Fock. Hon sålde det år 1808 till baron Ludvig von Saltza för 100 riksdaler. Granstugan blev torp under Ryfors när Sjöryd såldes vid sekelskiftet 18-1900. De sista som bodde här var torparen Karl Axelsson, hans hustru Ellen och deras barn. Han arrenderade torpet av Margretholm 1923 till 1963. I samband med utvidgningen av kyrkogården köptes Granstugan av kyrkan och hyrs numera av Mullsjö naturskyddsförening som föreningsstuga. Se även A under Service.

2. Nuvarande **Nykyrke kyrka** blev färdig och invigdes 16 oktober år 1887. Den gamla kyrkan från år 1656 hade blivit för liten då befolkningen ökat i Nykyrke socken. Byggnaden gjordes helt i trä och stilen är nygotisk. Edvard och Robert Sager på Ryfors Bruk ägnade ett stort intresse åt kyrkobygget. Sagerska familjen var delvis katoliker, vilket bidrog till ett för tiden delikat problem. Lösningen blev en utökning av kyrkogården på norra sidan där Sagers familjegrav placerades. De tretton Ryforsmederna smidde sina egna gravkors. Tolv av korsen är samlade framför kyrkan och det trettonde står vid korväggen. I kyrkans vapenhus hänger en så kallad ljusängel från den gamla kyrkan. I tornet finns den gamla predikstolen och en altarpuppats.

3. De ca 100 **fiskdammarna** finns utspridda från punkt tre i kartan och nedströms Mullsjöbäcken till sjön Stråken. Fiskdammarna grävdes ut för hand i början av 1900-talet. I dammarna odlades bäckröding, regnbåge och öring. S k ögonpunktad rom hämtades från Danmark. Det var rom som mognat så man kunde se fiskynglens ögon inuti äggen. Sådan rom är relativt enkel att transportera och klarar sig bra om den hålls fuktig. Vid dammarna fanns ett särskilt kläckhus för rommen. Fisken transporterades sedan levande med tåg till NK i Stockholm. En person fick följa med på resan för att hålla vattnet syresatt. Verksamheten startades år 1909 av dr Johan Larsson och drevs fram till år 1937. Se även B under Service.

Obs att de översta dammarna, tre vid Granstugan och en där leden går under väg 26/47, byggdes år 2005 för att rena dag- och spillvatten. De tillhör alltså inte fiskdammarna. Målet är att nå en vattenkvalitet som gör det möjligt för öring att åter leka i Mullsjöbäcken. Se särskilda informationstavlor vid dammarna.

4. Järnvägsbron vid **Stråkensbro** stod klar år 1862 och nuvarande konstruktion är den tredje generationen. Under järnvägsbron finns även en gångbro. Det berättas att de barn som förr bodde på västra sidan av sjön använde spången på sin väg till skolan som då låg i Nykyrka. Här fanns troligen en spång ganska tidigt då torpet strax sydväst om bron är från 1790-talet och heter Spångerna. På östra sidan om Stråken, ca 150 m söder om bron, fanns ett stickspår till en lastkaj och ett annat som gick ut i vattnet. Dessa användes för sågat virke från Ryfors såg samt timmerupptag. På grund av släntens stora lutning vinschades vagnarna med ett spel till stambanan.

5. **Gyljerydsmon**. Leden korsar Gyljerydsmon, en imponerande platåliknande isälvsavlagring som skapades för ca 13.000 år sedan. Från Stråkensbro och söderut mot campingen finns ett till sin areal unikt område med ca 300 år gammal tallskog, vilket bidrar till en speciell flora och fauna.

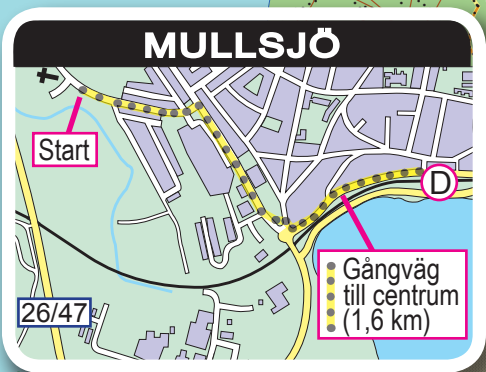
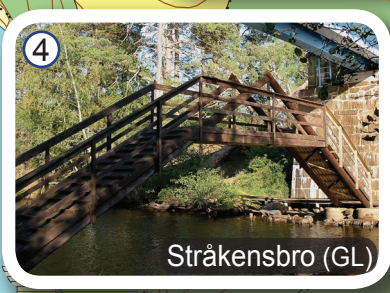
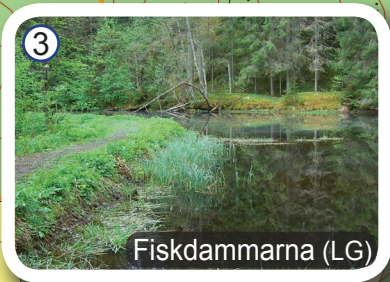
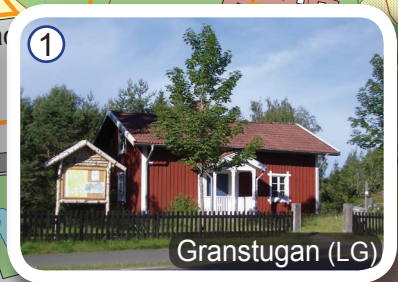
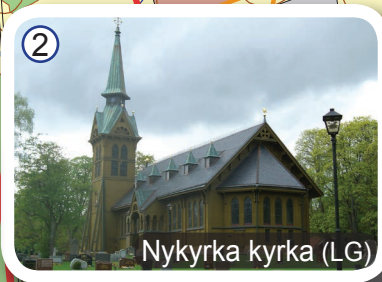
6. Namnet **Gyljeryd** är känt från år 1590 och var ursprungligen en gård med stora skogsarealer. Redan år 1593 nämndes "Jan i Gyljered" i Vartofta härads dombok. År 1695 bestämdes att Gyljeryd skulle hålla en hästskjuts varje måndag vid gästgivaregården i Västertkarr. År 1798 ägdes gården av Eric Wästfeldt på Ryfors Bruk som skrev till häradsrätten och ville att rätten skulle utsätta ett vite (böter) om någon tog ett träd på Gyljerydsmon, 6 riksdaler för ett träd som kan användas till kvarnhjul, 4 riksdaler för träd som kan ge 2-3 sågstockar, 3 riksdaler för varje "fullkomligt timmerträd", 16 shilling (ca 30 öre) för en stubbe, 8 shilling för ett rislass. Rätten utsatte ett vite på 4 riksdaler. Wästfeldt skrev också att han var ägare till den vackraste skogstrakten i orten, som då kallades Gölgeredsmon, "vilken till mogen- och grovhet är sällsynt i denna trakt. Sådana träd får icke på 80 år sin fulla växt". Gyljeryd brann ned för några år sedan och den byggnad som står här idag är torpet Hulan som flyttades från Ryfors Bruk. En liten utvikning: Mullsjö ligger vid en dialektgräns vilket gör att Gyljeryd, liksom flera andra gårdar i trakten, ibland skrivs med ändelsen red (västgötska) och ibland med ryd (småländska). Båda har dock samma betydelse, dvs en plats som har röjts för en bosättning.

7. **Trollsjön**. Efter en nedförslut når du den oerhört vackra Trollsjön, förr kallad Gölgegöl. Den ca 10 m djupa sjön är en dödisgrop och har enbart underjordiska till- och frånflöden. I sjön finns bl a gräskarp som betar av vegetationen, vilket förhindrar att sjön växer igen. Passa på att beundra den vackra tall- och granskog som växer runt sjön. Vid Trollsjön finns en rastplats och platsen är väl värd ett besök oavsett årstid. Se även C under Service.

8. **Qvist jordkula**. Här bodde sidenvävare Magnus Qvist i några decennier. Han var född år 1836, men så mycket om hans liv är inte känt. Om frågan kom på tal blev han förargad. Qvist verkade bildad, var mycket musikalisk och misskötte sig aldrig. Han spelade flöjt och livnärde sig på att göra trätofflor. Man kan säga att Qvist var en tidig turistattraktion då han ofta berättade historier och roade besökare. Barnen tyckte mycket om honom. Han gjorde visselpipor och berättade sagor för dem. Ibland tyckte han att de blev för närgångna, särskilt när det blivit mörkt. Då hittade han på att urholka rovor och sätta ljus i dem och hänga upp dem i träden. Det skapade en viss mystik runt Qvist jordkula. Qvist blev vid ett tillfälle erbjuden timmer till en liten stuga. Dock tillät inte ägarna av skogsmarken, minister Sager och hans bror, förste hovstallmästare Sager på Ryfors Bruk att han byggde sin stuga på deras mark. Eftersom han inte fick bygga sin stuga hotade han med att hänga sig i ett träd över den Sagerska familjegraven, när han kände att slutet var nära. Sin sista tid tillbringade Qvist på Nykyrka älderdoms hem, där han dog 27/12 år 1910. Tidens gång har nästan gömt alla spåren av jordkulan.

SERVICE

- A. **Granstugan**. Startpunkt för leden, parkering, informationstavla. Mullsjö Naturskyddsförenings "hemvist".
- B. **Fiskdammarna**. Enkel rastplats med bordsgrupp och litet vindskydd (grusgolv).
- C. **Trollsjön** (rastplats med bordsgrupp).
- D. **Mullsjö centrum**: Trafikupplysning, tel 0771-44 43 33 (buss- och tågförbindelse), Turistbyrå, tel 0392-140 00.

SYMBOLER

Busshållplats	Rastplats
Järnvägsstation	Turistbyrå
Parkering	Vindskydd

0 200 400 m

Trycksak producerad av Mullsjö kommun
Foton: Lars Grehn (LG), Glenn Larsson (GL)

SERVICE

A Granstugan P

B Fiskdammarna

C Trollsjön

D Mullsjö centrum

